

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA OBRAZLI TAFAKKURINI MATN USTIDA ISHLASH ORQALI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Turg'unova Xumora Xusniddin qizi

O'zbekiston - Finlandiya pedagogika instituti magistratura talabasi

Humoraturturgunuva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarning obrazli tafakkurini matn ustida ishlash orqali rivojlantirishning usullarilari yoritilgan. Shu bilan birga matn to'g'risida, uning turlari haqida fikrlar mavjud. Matn o'quvchilarning obrazli tafakkurini rivojlantirish uchun qay tarzda yordam berishli aytib o'tilgan. Tafakkur tushunchalariga alohida urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: Matn, tafakkur, mikromatn, makromatn, grafikli matn, PIRLS.

Hozirgi rivojlanayotgan zamonimizda, rivojlanayotgan ta'lim va unga qaratilayotgan e'tibor kundan kunga oshib bormoqda. Shunday ekan ta'limni rivojlantirishda eng avval dastlabki bosqichlardan, ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilaridan boshlamog'imiz maqsadaga muvofiq bo'ladi. Chunki ular kelajagimizning poydevori hisoblanadi. Shunday ekan, biz o'qituvchilar ta'lim – tarbiyani poydevor qismidan boshlab mustahkamlab borishimiz bilan ta'lim jarayonining rivojlanishiga o'z hissamizni qo'shgan bo'lamiz. Ta'limni rivojlantirishning maqsadi, davlatimizni dunyoning rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shish hamda texnologiyalarning eng ommabop ko'rinishlarini yaratishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkurini, ya'ni obrazli tafakkurini rivojlantirish so'nggi yillarda ta'limni rivojlantirish uchun berilgan eng katta vazifalardan biri hisoblanadi. Tafakkurning rivojlanishi kelajakning rivojlanishi

desak hech mubolag'a bo'lmaydi. Inson tafakkuri qanchalik keng bo'lsa yangi- yangi g'oyalar, rejalar, fikrlar tuza oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning obrazli tafakkurini oshirishda eng avval matn bilan birga ishlash boshqichi amalga oshiriladi. Sababi shundaki, boshlang'ich sinf o'quvchilari mustaqil fikr va tushunchalarga ega bo'lmaydi. Shuning uchun dastlabki qadamni matn ustida ishlash bilan boshlashadi.

O'quvchilarga dastlab matn nima ekanligi to'g'risida tushuncha beramiz. "Matn" so'zi rus va ingliz tilida chop etilgan adabiyotlarda "text" lotincha "textum" asosida shakllantirilgan "text" shaklida qo'llanib, "bog'lanish", "birikma", "aloqa", "birikish" kabi ma'nolarni bildiradi. Matn nutqning yozma ko'rinishi hisoblanadi. Bir necha gaplardan tuzilgan gaplar majmuasi matn bo'ladi.

Matn hajmi nuqtai nazaridan ikki guruhga bo'linadi:

1.Kichik matn (mikromatn)

2.Katta matn (makromatn)

Kichik matnlar o'zaro strukturasi bir kichik tugal fikrni ifoda etadi. Bunday matnlar qisqa mazmunli matnlar hisoblanadi. Unda faqat kichik bir xabar bayon etiladi. Telegramma, ma'lumotnoma, ariza, ishonch xati, tushuntirish xati, hamda vaqtli matbuotda chiqadigan e'lon va kichik xabarlar kichik hajmdagi matnlar sanaladi. Boshlang'ich sinf darslarida ko'proq kichik matnlardan foydalaniladi.

Mikromatnlarga doston, qissa, pyesa, romanlar va ilmiy maqolalarni kiritish mumkin. Mikromatnlar katta hajmli kitoblar hisoblanib, ular qismlardan paragraflardan iborat.

Matn ustida ishlash orqali o'quvchilarni ijodiy fikrlashga yo'naltirish, ular ongi va tafakkurini rivojlantirishga asos bo'ladi. Matnlar orqali

o'quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirish mumkin. O'quvchilar qanchalik ko'p matn o'qisa, shunchalik nuqti rivojlanadi. Matnning ma'nosini tushunish orqali dunyoqarashi va fikrlashi o'zgaradi. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga yo'naltirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Matnni tasvirlash 2 xil usuli mavjud:

- 1) So'z bilan tasvirlash;
- 2) Grafik tasvirlash;

So'z bilan tasvirlash manzarani so'z yordamida aniq qayta tasvirlash. Turli tabiat manzaralarini, qatnashuvchi kishilarning tashqi ko'rinishini, voqea sodir bo'lgan joylarni tasvirlaydi.

Grafikli tasvirlash ko'proq uyda bajaradi. Buning uchun o'quvchilar tasvirlanadigan matn qismini ajrayadilar, uni diqqat bilan o'qib chiqadilar, mazmunini o'zlashtiradilar va unga mos rasm chizadilar.

Matn ustida ishlashda matn yuzasidan turli ijodiy va mantiqiy savollar, topshiriqlar tayyorlanadi. Biz buni Xalqaro baholash dasturlari PIRLS da ham ko'rishimiz mumkin. PIRLS topshiriqlari ham matn yuzasidan turli mantiqiy va ijodiy topshiriqlar tuziladi. Bunday topshiriqlar o'quvchilarni tafakkurini rivojlantiradi. Ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatini ham rivojlantiradi. Obrazli tafakkur ijodkorlikning bir namunasi bo'la oladi. Shu o'rinda tafakkur so'zining ma'nosiga to'xtalib o'tamiz. Tafakkur - narsa va hodisalar o'rtasidagi eng muhim bog'lanishlar va munosabatlarning ongimizda aks ettirilishi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, tafakkurni rivojlantirishning dastlabki qadami matn bilan bog'lik ekan. Obrazli tafakkurni boyitish uchun matn bilan ko'proq ishlash foyda beradi. Bu maqola har bir pedagog uchun ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun zarur manba bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziyev E. G. "Umumiy psixologiya" Toshkent 2002-yil.
2. Karima Qosimova Ona tili o'qitish metodikasi
3. <https://uz.wikipedia.org>
4. O. Qurbonova, D. Utanboyeva, M. Bayzakova ziyo nashr –matbaa 2024